**Український державний університет
імені Михайла Драгоманова**

ISSN 2307-3179 (Print)

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 51-52

Київ – 2025

В І С Н И К
А Г Р А Р Н О Ї
І С Т О Р І Ї

51-52'2025

Науковий журнал

Редакційна колегія:

М.А. Журба (*головний редактор*),
В.А. Вергунов, В.О. Доценко,
М.П. Жолоб, І.А. Коляда, С.С. Падалка,
О.В. Потильчак, В. Сукарєв

B U L L E T I N O F
A G R A R I A N
H I S T O R Y

Editorial Board Members:

Zhurba M. (*Editor-in-chief*),
Dotsenko V., Koliada I.,
Padalka S., Potylchak O., Sukarev V.,
Vergunov V., Zholob M.

51-52'2025

Scientific journal

УДК 94:63(100)
В 53
DOI: 10.31392/VAH-2025.51-52

Засновник:
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 894 від 10.10.2022 р. журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з історичних наук (спеціальність 032 історія та археологія)

Ідентифікатор медіа: R30-04514

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі Google Scholar

Офіційна інтернет-сторінка видання:
https://agrarian-history.com.ua

Адміністратор сайту:
С. Діхтяр

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, каб. 16
тел.: (097) 130-91-96;
e-mail: zholobb@gmail.com

Друкується за рішенням:

Вченої ради історичного факультету
УДУ імені Михайла Драгоманова
(протокол № 11 від 25.06.2025 р.)

Підп. до друку 27.06.2025
Формат 70 х 108 1/16.
Папір офсет. Друк. різогр.
Ум. автор. арк.: 26
Наклад 50 прим.

Друк: ТОВ «ТВОРИ»

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен та інших відомостей.

СЛОВО ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

https://doi.org/10.31392/VAH-2025.51-52.1
УДК 94:161.201.3(=161.2)]:355.01(470+571:477)

ІСТОРИЧНА МІФОЛОГІЯ ТА ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Журба Михайло Анатолійович
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії та археології
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: m.a.zhurba@udu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9691-8913

Анотація. *У публікації розглядається феномен української національної ідентичності у контексті гібридної війни, яку здійснює Російська Федерація проти українського народу та його держави, робиться акцент на когнітивному вимірі гібридної війни, який охоплює культуру, ідеологію, мистецтво, релігію і увінчується семантичним сегментом – боротьбою за право давати подіям і явищам потрібні визначення. Підкреслюється, що мета цієї тотальної когнітивної війни полягає у тому щоб людина на свідомому та неусвідомленому рівні почала форматувати та інтерпретувати отриману інформацію у потрібному сенсі.*

Ключові слова: *українська ідентичність, гібридна війна, історична міфологія, історична пам'ять.*

Постановка проблеми. Актуальність озвученої проблеми полягає в необхідності розвінчання ідеологічних стереотипів та фальсифікованих аргументів щодо української ідентичності в антитезі реальної історичної спадщини Московії.

Метою дослідження полягає у розкритті механізмів гібридної війни щодо фальсифікації української національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Гібридна війна яку здійснює Росія проти України є поєднанням мілітарних та інформаційних засобів, кожен з яких використовується як зброя [Поліщук, 2024]. Медіавійна містить у собі суттєвий когнітивний вимір, який охоплює культуру, ідеологію, мистецтво, релігію і увінчується семантичним сегментом – боротьбою за право давати подіям і явищам потрібні визначення. Ворог намагається нав'язати свої дефініції, сенси і наративи «перепрошити» інформаційну матрицю свідомості. Як відзначають експерти мета цієї тотальної когнітивної війни досягти того, щоб людина на свідомому чи неусвідомленому рівні почала цензурувати себе, форматувати та інтерпретувати отриману інформацію у потрібному сенсі. При цьому наступ на національну ідентичність українців є головним проявом російської гібридної агресії, який перетворився на тренд сучасного політичного дискурсу РФ і має різні рівні репрезентації. У наукових, політичних і громадських колах Росії системно обговорюються ідеї штучності української мови, відсутності української історії та фіктивності української нації. Найбільш радикальною формою несприйняття української ідентичності є заперечення онтологічного статусу українства. Останнє

постає або як політичний проєкт нав'язаний південно-західній частині російського народу зовнішніми силами (поляками, австрійцями, німцями), або як вироджений під дією ворожих впливів різновид цього народу [Світова гібридна війна, 2017].

Про це відверто оголосив В. Путін у розмові із президентом США Дж. Бушем на закритому засіданні Ради Росія-НАТО у Бухаресті 4 квітня 2008 р. «Ти розумієш Джордж, – довірливо повідомив Путін; Україна – це навіть не держава. Частина її територій – це Східна Європа, а частина, і значна, подарована нами». Українство, як і усе штучне, на його думку, рано чи пізно має зникнути, а українці повернутися до свого природнього стану «русских» людей. Святий обов'язок Росії допомогти їм у цьому.

Наш сьогоднішній трагічний досвід є ідеальною ілюстрацією того, як абстрактна політична теорія перетворилась на жахливу життєву практику, коли на перешкоді примарній (маніакальній) ідеї московського панславізму постала українська національна ідентичність та історична пам'ять. Усе це було передбачувано. Свого часу Збігнєв Бжезінський, один із найкращих знавців світової геополітики констатував: «Без України Росія перестає бути євразійською імперією. Росія може боротися за імперський статус, але тоді вона буде залишатися переважно азійською імперією. Власне кремлівська еліта ніколи не приховувала своїх планів щодо України».

Національну ідентичність визначає історична пам'ять. Сьогодення стоїть на ґрунті досвіду минулого і досвід цей має бути оцінений неупереджено, адже, ставши на шлях історичних містифікацій, ми не лише перекреслюємо місію історії, яка полягає у відновленні істини і справедливості, що означає духовне покаяння, але і позбавляємося здатності враховувати помилки допущені у минулі часи. З'ясування правди минулого справа непроста і корініться у проблемах з якими зустрічається історик у своєму ремеслі (відсутність документів, складність полідисциплінарних дослідницьких практик, залежність від міфологічних та політичних стереотипів). До того ж відомо що історію пишуть переможці, які не завжди є втіленням інтелекту і моралі і намагаються за рахунок запропонованих версій минулого обґрунтувати своє право на владу і гроші. Звідси перманентні зміни історичних концепцій, що у розхожому висновку призводять до ототожнення історичної науки із персонажами, які мають «понижену соціальну відповідальність». Усе сказане стосується насамперед історії нашого північного сусіда – Московії-Росії – головної загрози існуванню України. Тим більше що путінський режим по суті свою ідеологію підмінив історичною міфологією, створеною, переважно, на базі привласненої української історії та фальсифікованих сюжетів московської минувщини. Росіяни проголосили себе титульною православною нацією, не маючи для цього жодних історичних та етнічних підстав. Вони вибудовували ланцюг своїх історичних подій вигляді параду доблесних діянь і перемог. Світу нав'язуються образи величних шляхетних героїв носіїв справедливості і честі. У цьому ключі відбувається інформаційно-психологічна обробка власного населення, що дає ресурс зомбованих істот яких пускають на гарматне м'ясо. Наступний вимір – це маніпуляція свідомістю певного сегменту російськомовного населення України, людей із подвійною російсько-українською етнокультурною ідентичністю, які вважають себе частиною російського суперетносу. І нарешті це поширення історичних містифікацій в інформаційному полі зарубіжного світу. Усе це трансформувалося у складову

масової культури. На означеному псевдонауковому субстраті розвинулася імперська публіцистика, кінематограф, які вбивають у свідомість ідею тяглості історичних заслуг росіян перед світовою цивілізацією і обґрунтовують монопольне право Росії на історичну долю інших народів.

Реальні факти засвідчують протилежне: від початку свого створення Московія перетворилася на арену військових злочинів, беззаконня і тотального бандитизму. Удосконалювалися знаряддя вбивства, зростав масштаб злодіянь, але хижацька суть фігурантів цих моторошних подій залишалася незмінною упродовж століть. Сформувалася особлива порода людей страшних у своїй вседозволеності, невігластві і люті, а їх очільники у прямому сенсі були схиблені на зраді, дикому розбої і вбивствах. Для того щоб поглянути на ці кола земного пекла необов'язково занурюватися у інформаційний андеграунд, який міститься у таємних архівосховищах і спецфондах, а просто перегорнути сторінки цілком легальної «Історії держави Російської» у 12 томах, написаної офіційним історіографом царя Олександра І, нащадком давнього ординського роду Кара-Мурзи (чорного князя) Миколою Карамзіним.

Реальна історії Великоросії – це сталкерський проект і шокуюче відкриття для споживачів традиційної історії Росії. Вона включає у себе розповідь про етнічний субстрат «слов'янського російського народу» у вигляді фінських племен – мері, мордви, мокши, ерзі, весі, більшість з яких навіть у IX ст. знаходилися на стадії пізнього кам'яного віку. Про варварську династію суздальських вождів, яку започаткував сумновідомий Андрій, прозваний через якесь зле непорозуміння Боголюбським – руйнівник християнських святинь під час погрому Києва у 1169 році. Про родину колаборантів «великого» володимиро-суздальського князя Юрія Всеволодовича, військова дружина якого взяла участь у поході монголів, що розпочався із розорення Києва у 1240 р. Про справжніх володарів «північно-східної русі», а насправді північного улусу держави чингізідів – братів Бату-хана – Чилаукуна, Беркечара, Беклемиша. Про невпинну експансію деспотичної Московії і Російської імперії із супутнім винищенням як власного населення, так і народів інших країн.

Попри усе, російські історичні міфи і досі побутують у літературі і міцно карбувалися у масову свідомість. Навіть західні фахові славісти не говорячи про публіцистів, політичних діячів сповідають компромісні концепції спільного минулого Московії і Київської Русі, шляхи яких нібито розійшлися після ординського завоювання у XIII столітті. Фактично зберігається ситуація, яку у свій час влучно визначив Лисяк-Рудницький: «Погляди та інтерпретації, які традиційно захищає російська наука стали загальнопоширеними і їм довіряють, не перевіряючи джерел. Концепції, які відходять від ортодоксії, не розглядаються у сенсі їх наукової обґрунтованості і автоматично виключаються із розгляду як тенденційні і націоналістичні».

Росія інвестує мільярди доларів у популяризацію свого погляду на історію, фінансуючи славістичні аналітичні центри, євразійські студії, згідно яких Україну включають у сферу впливу РФ. Окремі західні університети вкладають в голови студентів ідеї історичної місії та величі російської гуманістичної культури. За статистикою 80% курсів із слов'янської літератури є насправді курсами з російської

літератури, а 70% курсів так званої слов'янської історії підмінені розділами з минулого Росії, де незмінним залишається домінування московської версії історії.

За висновками незалежних експертів дослідження історії Росії на Заході продовжують відтворювати світогляд держави-агресорки, яка ніколи критично не осмислювала власної минувщини і, взагалі, не веде дискусію про свою імперську и природу. Показовим фактом є вихід колективної праці «Історія України» підготовленої співробітниками фонду досліджень проблем демократії та російського державного гуманітарного університету (РДГУ) та широкого розтиражованої за межами РФ. На сторінках монографії керівник авторського колективу М. Григорьєв пояснює, що «під терміном Україна розуміється не держава, а території, які не тільки, або радше не стільки входили до складу Української держави, скільки до складу інших держав. За авторством директора Інституту російської історії Ю. Петрова у монографії вміщений наступний пасаж: «Спроба зобразити історію України поза Росією, більше того уявити міфічну Україну-Русь як антипод стародавньої Русі та Росії на жаль у нинішній Україні увійшли до шкільного курсу навчання та серйозно спотворили історичну пам'ять українців!» [Громенко, 2020; 2023]. Парадоксально, але на підтвердження своїх слів Петров посилається на негативну оцінку «заідеологізованих» українських підручників провідним «сучасним медієвістом, академіком П. Толочком». До речі, П. Толочко – багаторічний очільник Інституту археології НАН України до 2017 року, а потім його почесний директор був послідовним захисником спільної історії України і Росії. У своїй монографії «України між Росією і Заходом: історико-публіцистичні нариси», видані у Санкт-Петербурзі і розкрученій на російських телеканалах, П. Толочко по суті озвучив сказане «колегою Петровим», заявивши, що пошук історичної ідентичності українців, починаючи з Давньої Русі – науково неспроможний і етично аморальний та «подібний до зречення свого минулого і спільної (із московитами – Авт.) історії [Журба, 2022]. Як там у Тараса Шевченка: «Не так тії вороги, як добрії люди!».

Невігластво, як зауважив Сократ – це абсолютне зло. У сучасному політичному дискурсі усе більше утверджується думка, що ціною невігластва стала наймасштабніша війна після Другої Світової війни у Європі. І якби належні ресурси виділялися у попередні роки на дійсно східноєвропейські, а не російсько-центричні студії, це б могло зберегти тисячі життів і мільярди доларів інвестованих урядами західних держав на підтримку України.

Життя це те, що ми про нього думаємо, зауважив у свій час Марк Аврелій. Парадоксально, але за викривленим світоглядом і збоченої ментальності стоїть елементарне незнання історії, яке прямо вписується у формат суспільної деінтелектуалізації. Звідси, нагальним завданням є виправлення спотвореної картини світу у свідомості тих наших співгромадян, які знаходяться у полоні історичних міфів. Для цього необхідна державна цільова програма історичної освіти, системно реалізована на професійному рівні, через школу, заклади вищої освіти, засоби масової інформації. Це має бути справжній інформаційний спецназ професіоналів. Ніяка кухарка тут не допоможе. Обов'язковим є донесення через мас-медіа і до європейської, і до світової громадськості історичної правди про слов'янські народи і псевдослов'янський етнос. Зрозуміло, що донести цю правду історії до свідомості носіїв та адептів імперської міфології на теренах російської федерації – завдання

надскладне. Тоталітарна система деформує масову свідомість. Щодо мешканців сучасної Росії, то вони тотально інфіковані бацилою шовінізму: одні з причин невігластва, інші – із великодержавних резонів або через елементарну відсутність моралі або через банальний страх, який за висловом Луція Аннея Сенеки найуспішніше робить людину рабом, будь-яка логіка та аргументи тут безсилі. Це маса зомбованих істот, у яких логіка вчинку замінена на рефлекс зневаги, грабунку, вбивства, а війна є «станом душі». Україна обов'язково переможе у війні з Росією, оскільки окрім усього іншого існує обставина про яку добре сказала, народжена у Києві Голда Меїр: «У нас непереможна зброя, оскільки у нас немає іншого вибору. Ми хочемо жити, а наші сусіди хочуть, щоб ми померли і це залишає нам дуже мало можливостей для компромісу».

Висновки. Проте за висновками Національного інституту стратегічних досліджень в Україні, особливість гібридної війни полягає у тому що на відміну від традиційних воєн, коли за класичною схемою одна сторона декларує закінчення конфлікту, а інша визнає себе переможеною, остаточна військова перемога стає неможливою. Агресор, який репрезентує себе у ролі миротворця не передбачає жодного сценарію своєї поразки. Це в теорії. Ще складніше визначити реальні параметри перемоги і поразки за умов, коли термін і форми закінчення гібридного конфлікту – не визначені.

Гібридна війна – це одночасно війна за розум і душі людей. У випадку, коли перспектива цілковитої військової перемоги над ворогом є віддаленою, особливої ваги набуває когнітивний вимір гібридної війни, досягнення результатів, у якому потребує послідовного застосування дискурсивних засобів і створення на базі ефективних, насамперед, історичних студій стратегічного наративу у сенсі національних інтересів України.

P.S. Не слід недооцінювати загрозу кремлівського проєкту «російського миру» вигляді розгорнутого транснаціонального, соціокультурного простору, що за оцінками експертів, охоплює третину мільярда російськомовних (фактично кожного 20 мешканця планети Земля), які мають ментальні ознаки російськості та переймаються долею Росії у сучасному світі. На жаль, і надалі зберігає актуальність твердження про суть російського імперіалізму оприлюднене, ще у XIX столітті Мордохеєм Леві, більше відомого як Карл Генріх Маркс, у процесі дослідження ним таємниць історії європейської дипломатії: «Політика Росії незмінна: російські методи і тактика змінювалися і будуть змінюватися, але дороговказна зірка російської політики – підкорити світ і правити у ньому – є і буде незмінною. Московський панславізм це лише одна із форм московського загарбництва». Любимо Україну і тримаємо порох сухим!

Список використаних джерел та літератури

Громенко, С., 2020. Обрана публіцистика: історія та політика.

Громенко, С., 2023. Росія знову намагається переписати історію України. Режим доступу: https://glavcom.ua/columns/sgromenko/rosija-znovu-namahajetsja-perepisati-istoriju-ukrajini-926420.html

Журба М. А., 2022. Сон розуму породжує чудовиськ. Химери історичної пам'яті великоросів, *Вісник аграрної історії, 39-42*, 7-25.

Світова гібридна війна: український фронт, 2017. К.: НІСД.

Поліщук, Ю., 2024 *Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни,* Політичні дослідження, 2 (8).

References

Hromenko, C., 2020. Obrana publitsystyka: istoriia ta polityka. [in Ukrainian].

Hromenko, S., 2023. Rosiia znovu namahaietsia perepysaty istoriiu Ukrainy. Available at: https://glavcom.ua/columns/sgromenko/rosija-znovu-namahajetsja-perepisati-istoriju-ukrajini-926420.html [in Ukrainian].

Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front, 2017. K.: NISD. [in Ukrainian].

Polishchuk, Yu., 2024 *Natsionalna ta hromadianska identychnosti v Ukraini v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: konstanty ta zminy*, Πολitychnι doslidzhennia, 2 (8). [in Ukrainian].

Zhurba M. A., 2022. Son rozumu porodzhuie chudovysk. Khymery istorychnoi pamiati velykorosiv, *Visnyk ahrarnoi istorii, 39-42*, 7-25. [in Ukrainian].

HISTORICAL MYTHOLOGY AND RUSSIA'S HYBRID WAR AGAINST UKRAINE

Mykhailo Zhurba
Doctor of Historical Sciences,
Professor, Head of the Department of World History and Archeology,
Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Abstract. *The publication examines the phenomenon of Ukrainian national identity in the context of the hybrid war waged by the Russian Federation against the Ukrainian people and its state, focusing on the cognitive dimension of hybrid war, which encompasses culture, ideology, art, religion and culminates in a semantic segment – the struggle for the right to give events and phenomena the necessary definitions. It is emphasized that the goal of this total cognitive war is for a person, at a conscious and unconscious level, to begin to format and interpret the information received in the right sense.*

Keywords: *Ukrainian identity, hybrid war, historical mythology, historical memory.*

****